

Vergilemede Fayda İlkesi Bağlamında Sosyal Güvenlik Primlerine Bakış: Türkiye Örneği

Doç. Dr. İhsan Cemil DEMİR
Afyon Kocatepe Üniversitesi
İİBF, Maliye Bölümü
icdemir@aku.edu.tr

Özet

Bireylerin ekonomik yaşamları bakımından devletle olan ilişkilerinde en önemli unsurlardan ikisi vergiler ve sosyal güvenlik primleridir. Vergilerin alınmasında, geçmişten günümüze iktidar ilkesi, fayda ilkesi ve ödeme gücü ilkesi gibi yaklaşımların ön plana çıkışı görülmektedir. Bu yaklaşımlardan günümüzde en yaygın uygulananı ise ödeme gücü ilkesidir. Ancak, vergilere karşı gönüllü uyumun sağlanması bakımından, vergilerin kamusal hizmetlerin bir karşılığı olarak alındığının toplum tarafından bilinmesi ve içselleştirilmesi son derece önemlidir. Vergi veya vergi benzeri ödemelerde bireyin gönüllü uyumunu artırmak, devletin katlanmak zorunda olduğu maliyetleri azaltacaktır.

Bireylerin sosyal güvenlik sistemi içinde bulunmaları karşılığında ödedikleri primler, gerek ekonomik faaliyet devam ederken ve gerekse sonrasında sağladığı karşılıklar bakımından, vergilemede fayda ilkesine uygun ödemelerdir. Bu araştırma, sosyal güvenlik primi ödeyen bireylerin ödedikleri sosyal güvenlik primlerine bakış açılarını vergilerle ilişkilendirerek tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Araştırma, Türkiye genelinde bütün coğrafi bölgelerden seçilen toplam 14 il merkezinde, 1520 vergi mükellefi ile 10.06.2016 - 15.09.2016 tarihleri arasında yapılmıştır. Araştırmaya katılan mükelleflerin yaklaşık %38,5'i ödedikleri sosyal güvenlik primlerini bir tür vergi gibi algıladıklarını, %50,1'i ise ödedikleri sosyal güvenlik primlerini bir tür vergi olarak kabul etmediklerini ifade etmişlerdir.

Araştırmanın ikinci aşamasında, sosyal güvenlik primlerinin vergi olarak algılanmasında etken olan faktörleri belirlemek amacıyla ordered probit regresyon analizleri yapılmıştır. Regresyon sonuçlarına göre sosyal güvenlik primlerinin vergi olarak algılanmasında/algılanmamasında etkili ve istatistiksel açıdan anlamlı olan faktörler yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi, vergi yükü, kamu harcamalarından memnuniyet düzeyi, yolsuzluk algısı ve dini inançlara bağlılıktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal güvenlik primleri, Fayda ilkesi, Optimal vergileme

A View To Social Security Premiums In Context Of Benefit Principle Of Taxation: Turkey Experiment

Abstract

Two of the most important factors in the relationship of the individuals with the state in terms of their economic lives are the taxes and social security premiums. From the past to the present, approaches such as the principle of sovereignty, the principle of benefit and the principle of the payment power seem to be at the forefront for taking of the taxes. Today, the most commonly applied one is the payment power principle, within these approaches. However, in terms of ensuring voluntary tax compliance, it is extremely important for the public to know and internalize that taxes are taken as a countervailing duty of public services. Increasing the voluntary compliance of individuals in tax and tax-like payments will reduce the costs that the state has to bear.

Premiums paid by individuals for their presence in the social security system are payable according to the taxable benefit principle, in terms of both the continuing economic activity and the subsequent provision. This research was conducted in order to identify the perceptions of the individuals who pay social security premium by associating with taxes. The survey was conducted with 1520 taxpayers in 14 provincial centers selected from all geographical regions in Turkey and between the dates of 10.06.2016 - 15.09.2016. Approximately 38.5% of the taxpayers who are participant in the survey stated that they perceived social security premiums as a kind of tax and 50.1% of them stated that they did not accept social security premiums as a kind of tax.

In the second stage of the study, ordered probit regression analyzes were conducted to determine the factors that are influenced by the perceived social security contributions as taxes. According to the results of the regression analyzes, the factors that are effective and statistically significant in perceiving / not perceiving social security premiums as a kind of tax are age, sex, education level, tax burden, level of satisfaction from public expenditures, perception of corruption and religious commitment.

Keywords: Social security premiums, Beneficial principle of taxation, Optimal Taxation)

JEL Classification codes: H55, H20, H21

GİRİŞ

Toplumu oluşturan bireylerin ve kurumların devletle olan mali ilişkilerinde ön plana çıkan iki gurup unsur söz konusudur. Bunlardan birisi mali birer ödev gibi değerlendirilen vergiler ile vergi benzeri ödemeler; diğeri ise yararlanan kamu hizmetleridir. Bu unsurlar, bireyin doğumdan itibaren kendisini çevreleyen ve yükümlülük altına sokan unsurlardır. Doğal olarak bireyin devleti tanınması ve algılamasında ön plana çıkan en temel belirleyici faktörler olarak ta kabul edilirler.

Ödenen vergi ile yararlanan kamu hizmetleri arasında kurulan ilişki, maliye literatüründe “mali bağlantı” olarak adlandırılmaktadır. Toplumda mali bağlantı bilinci arttıkça, birey-devlet ilişkileri daha sağlıklı bir zemine oturacaktır. Bireyler, ödedikleri vergilerin karşılığı olarak devletin kendilerine kamu hizmeti sunduğunu düşündüklerinde, vergi ödeme konusunda daha istekli davranırlar. Böylece, vergiye karşı yasadışı veya yasal bir takım reaksiyonlara başvurma olasılıkları da azalır. Kuşkusuz bu durum, devletin vergi toplama maliyetlerini de minimize eder.

Devletin sunmuş olduğu hizmetlerin temel finansman kaynağı vergiler olmakla birlikte, bir kısım hizmetlerin finansmanında vergi benzeri (parafiskal) gelirler de günümüz ekonomik anlayışında sıklıkla başvurulan kaynak haline gelmiştir. Söz konusu vergi benzeri gelirler içinde en önemli paya, sosyal güvenlik primleri sahiptir. Bu primler, bazı ülkelerde elde edilen fayda yönüyle vergilerden farklı değerlendirilmekle birlikte, ABD gibi bazı ülkelerde ise “sosyal güvenlik vergisi” ismiyle tahsil edilmektedir.

Bu çalışma, vergi benzeri gelir niteliği taşıyan sosyal güvenlik primlerini vergilemede fayda prensibi eşliğinde değerlendirmek amacıyla yürütülmüştür. Çalışmanın birinci bölümünde verginin haklılığını açıklamaya çalışan teoriler (özellikle fayda teorisi) ana hatlarıyla ortaya konmuş, ikinci bölümde ise Türkiye genelinde, sosyal güvenlik primlerinin vergi gibi algılanıp-algılanmadığını ve bu algıya etki eden faktörleri belirlemek amacıyla yürütülen anket çalışmasının yöntem ve bulguları tartışılmıştır. Bulgular ve regresyon analizleri eşliğinde elde edilen sonuçlar ve öneriler ile çalışma sonlandırılmıştır.

1. Verginin Haklılığına Dair Teoriler

Devlet olgusunun varlığı ile birlikte ortaya çıkan vergilerin, toplumu oluşturan birey veya kurumlar arasında nasıl dağıtılacağı konusu geçmişten günümüze hep tartışılmıştır, bundan sonra da tartışılmaya devam edecektir. Vergi yükünün dağıtımı konusunda adaleti tesis etmek bakımından günümüze kadar üç temel teorik yaklaşımın ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlar: iktidar teorisi, fayda teorisi ve ödeme gücü teorisidir.

İktidar teorisi (egemenlik kuramı), vergi yükünün adaletli dağıtımından ziyade, devletin vergi alma hakkını açıklamak için geliştirilmiş bir yaklaşımdır. İktidar teorisine göre, vergi almak her devletin en doğal hakkıdır ve verginin haklılığını izah etmek için başkaca bir gerekçeye ihtiyaç duyulmaz.

Ödeme gücü yaklaşımı, günümüz modern mali anlayışı tarafından en çok kabul gören yaklaşımdır ve vergilerin kişilerin gelir, servet veya harcamalarına bağlı olarak alınması gerektiği fikrine dayanır (Demircan, 2003:116). Ülkemizde anayasal düzeyde de benimsenen ödeme gücü yaklaşımı, Anayasanın 73. maddesinin birinci fıkrasında “*Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere mali (ödeme) gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür*” şeklinde ifade edilmiştir. Söz konusu yaklaşımın temel amacı, kamu hizmetlerinin maliyetlerini vergi ödeme gücünün göstergesi olan gelir, servet veya harcamalara göre kişi veya kuruluşlara paylaştırmaktır (Sağbaş, 2013:9).

Fayda teorisi ise, bireylerin kamusal hizmetlerden elde ettiği marjinal faydaya göre vergilendirilmesi gerektiğini ileri süren yaklaşımdır (Devrim, 1998: 220). Adam Smith ile başlayan bu yaklaşım, kamu hizmetlerinin faydasının bölünmesindeki imkânsızlık nedeniyle, Adam Smith de dahil olmak üzere, bu fikri savunmaları ödeme gücü yaklaşımına yönlendirmiştir (Musgrave ve Musgrave, 1989:219). Fayda teorisi sonraki yıllarda Buchanan (1993) tarafından “*vergi, devletin sağladığı faydalar için ödenen bir bedeldir*” şeklinde ifade edilmiş ve böylece, günümüzde de anlamlı bir yaklaşım olduğu kabul edilmiştir. Fayda teorisini savunanların temel dayanağı, J.J. Rousseau’nun toplumsal sözleşmesidir (Turhan, 1993: 13). Ödeme gücü yaklaşımının benimsendiği Anayasamızın 73. maddesinin aynı fıkrasında, “*kamu giderlerini karşılamak üzere*” ibaresiyle, kısmen de olsa fayda (mübadele) yaklaşımının benimsendiği de görülmektedir. Bu yaklaşım da kendi içinde vergiyi hizmet bedeli sayan görüş (mübadele teorisi), vergiyi sigorta primine benzeten görüş ve vergiyi genel giderlere katılma payı olarak kabul eden görüş şeklinde üç farklı anlayışa sahiptir¹.

Vergilemede adaleti sağlamak bakımından fayda yaklaşımıyla vergi alınması, piyasada geçerli olan kuralların kamu sektöründe de uygulanması ile mümkündür. Bu bağlamda vergileme adaleti, yararlanılan kamu hizmetinin bedelini yararlanan kişiden almayı gerekli kılar. Aksi takdirde, toplumun bazı kesimlerinin yararlandığı kamu hizmetlerinin bedelini başka kişi veya kesimlerden almak, adaletsizlik anlamı taşıyacaktır (Yereli ve Ata, 2011:25).

Ancak, günümüz modern devlet anlayışına göre vergiyi ‘tek başına’ fayda teorisiyle izah etmek mümkün değildir. Zira, vergiyi bir malın veya hizmetin fiyatı olarak kabul edebilmek için söz konusu mal veya hizmetin marjinal faydasının ölçülebilir olması ve piyasada arz-talep ilişkisi içinde üretilmesi ve tüketilmesi gerekir. Ancak, kamusal mal ve hizmetlerin (özellikle tam ve yarı kamusal mal ve hizmetlerin) bireye sağladığı marjinal faydayı ölçmek imkânsızdır. Dolayısı ile vergiyi de bir fiyat gibi değerlendirmek imkânsız hale gelir. Ayrıca, eğer kamusal hizmetlerden sadece vergi ödeyenler yararlandırılacak olursa, vergi ödeme gücü olmayan toplum kesimlerinin kamu hizmetlerinden mahrum bırakılması gerekir ki, bu durumu günümüz sosyal devlet anlayışı ile bağdaştırmak mümkün değildir. Ancak, vergi benzeri (parafiskal) gelir niteliğindeki sosyal güvenlik primlerini fayda teorisi ile izah etmek mümkündür. Zira, sosyal güvenlik primi ödeyen kişiler ödedikleri primlerin gerek çalışma hayatları devam ederken ve gerekse sonrasında kendilerine belirli bir fayda ve geri dönüş sağlayacağını bilirler. Bu bilgi, ödenen sosyal güvenlik primlerine karşı bireysel reaksiyonları minimize edecek bir bilgidir. Katlandığı yük ve yararlandığı hizmet arasındaki mali bağlantıyı kuran mükelleflerin, söz konusu hizmetleri organize eden kamu otoritesine karşı tutum ve davranışları da pozitif yönde değişecektir.

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız mali ilişki, devletle vatandaş arasındaki bağların güçlendirilmesi için önemli bir fırsat doğurmaktadır. Vergiler aracılığı ile kurulması güç olan bu ilişkiyi, vergi benzeri ödemeler aracılığı ile sağlamak mümkündür. Bu bağlamda sosyal güvenlik primlerini ‘sosyal güvenlik vergisi’ şeklinde isimlendirmek, diğer vergilerin algılanışına da pozitif katkı sağlayabilir.

1.1. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Güvenlik Primleri

Sosyal güvenlik, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile temel insan hakkı olarak kabul edilen ve temel çerçevesi ILO sözleşmesi ile çizilen bir olgudur². Sosyal güvenliği, insanların yaşamları boyunca karşılaşabilecekleri çeşitli ekonomik ve sosyal risklere karşı önceden gerekli önlemleri alarak, onlara bir çeşit garanti sağlamak üzere oluşturulmuş kamusal programlar şeklinde tanımlamak mümkündür. Sosyal güvenlik denilince öncelikle emeklilik ve sağlık hizmetlerinden yararlanma konuları akla gelmekle beraber, daha geniş anlamda ele alındığında ölüm, yaşlılık, analık, meslek hastalıkları, iş kazaları, işsizlik ve çeşitli aile yardımları da sosyal güvenlik kapsamında değerlendirilmektedir (Gümüş, 2010:4).

¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Turhan (1993: 13-17).

² Bkz. 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi madde 22, <http://www.un.org/en/documents/udhr> (Erişim: 02.11.2016).

Bkz. 1952 tarihli ve 102 sayılı sözleşme, <http://www.ilo.org/public/english/protection/secsoc/areas/legal/conv102.htm> (Erişim: 02.11.2016).

Sosyal güvenlik sistemi temelde kamu otoriteleri tarafından kurulmakta ve sürdürülmektedir. Ancak, ülkelerin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak özel sosyal güvenlik sistemlerinin de yaygınlaştığı görülmektedir. Türkiye açısından bakıldığında da, sosyal güvenlik sistemi temelde devlet çatısı altında oluşturulmuştur ve sistemin yönetimi de devlet tarafından yürütülmektedir. Bununla beraber, özel sigortaların da zamanla yaygınlaştığı ve bazı meslek grupları arasında sosyal güvence sağlayan özel sandıkların kurulduğunu görmek mümkündür.

Devlet tarafından yönetilen sosyal güvenlik sisteminin Emekli Sandığı, Bağ-kur ve Sosyal Sigortalar Kurumu şeklindeki üç başlı yapısı, 2006 yılında yapılan düzenleme ile tek çatı altında birleştirilmiş Sosyal Güvenlik Kurumu'na dönüştürülmüştür. Yönetimsel açıdan önemli bir gelişme olarak kabul edilmekle birlikte, sosyal güvenlik sisteminin özellikle finansman sorunlarını bir çırpıda ortadan kaldırması mümkün görünmemektedir. Devlet bütçesinden sosyal güvenlik sistemine yapılan transferler, sistemin halihazırda kendi kendini finanse edemediğinin en önemli kanıtıdır. Diğer taraftan, yine devlet yönetiminde 4447 sayılı kanun ile kurulan işsizlik fonu, ülkemizde kamu otoritesinin sosyal güvenlik sistemindeki ağırlığını daha da artırmasına neden olmuştur. Kuşkusuz, sosyal güvenlik sisteminin uzun vadeli finansman yapısı, sağlanan fonların sistemi finanse etmesi kadar, bu fonların değerlendirilerek sistem içinde yer alan bireylere daha iyi imkânlar sunmasını da gerekli hale getirmektedir. Bu bağlamda, devlet otoritesi altında fon yönetiminin, finansal açıdan bir rahatlığa yol açtığını ve söz konusu fonların özel fonlar kadar verimli değerlendirilmediğini ifade etmek de mümkündür³.

Türkiye'de sosyal güvenlik sistemini oluşturan temel kurum olan SGK'nın ve İşsizlik Fonu'nun üyelerinden tahsil ettiği primlerin oranları aşağıda verilmiştir.

Üyelik türü	Kesinti (Üye)	Kesinti (İşveren)	Kesinti (Devlet katkısı)
Memur	% 14		% 18,5 - %28,5
İşçi	% 14	% 19,5 - % 28	
Bağ-Kur	%33,5 - %39		
İşsizlik Fonu	%1	%2	%1

Görüldüğü gibi, sosyal güvenlik primleri elde edilen gelirin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Örneğin, emeği karşılığı ücret geliri elde eden bir işçinin sosyal güvenlik primleri nedeniyle işverene maliyeti 1/3 oranında artış göstermektedir. Bu durum, ele geçen net kazanç bakımından çalışanların, hem kendisi hem de çalıştırdığı işçi için ödediği primler bakımından da işverenlerin söz konusu primleri mali bir yük gibi algılamasına neden olabilir. Çoğunlukla artan oranlı vergi tarifesi ile gelirleri vergilendirilen bu kişilerin, ödedikleri vergilere ilaveten sosyal güvenlik primlerini de vergi gibi algılamaları durumunda, subjektif vergi yükünün artacağı iddia edilebileceği gibi; sosyal güvenlik primlerinin belirli bir hizmet karşılığı olarak ödeniyor olması nedeniyle subjektif vergi yüküne etki etmeyeceği, hatta bu yükü azaltabileceği de iddia edilebilir. Kuşkusuz, bu tür iddiaların söz konusu amaca yönelik olarak yapılacak ampirik çalışmalarla ispatlanması gerekmektedir.

2. SOSYAL GÜVENLİK PRİMLERİ ALGISI ANKET ÇALIŞMASI

2.1. Araştırma Yöntemi

Araştırma, Afyon Kocatepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi'nin desteklediği 16.Kariyer.64 numaralı proje kapsamında yürütülmüştür. Anketler, her coğrafi bölgeden en az biri büyükşehir olmak üzere seçilen iki, toplam 14 il merkezinde, 10.06.2016 – 15.09.2016 tarihleri arasında ve yüz yüze anket yöntemiyle yapılmıştır. İllerin bölgelere göre dağılımı ve örneklem sayıları aşağıda verilmiştir.

Marmara	: İstanbul (382) ve Edirne (65)
Ege	: İzmir (205) ve Afyonkarahisar (60)
Akdeniz	: Antalya (114) ve Burdur (52)

³ Türkiye'de sosyal güvenlik sisteminin işleyişi ve sorunlarıyla ilgili olarak bkz. Gümüş (2010).

İç Anadolu	: Ankara (212) ve Yozgat (50)
Karadeniz	: Samsun (82) ve Rize (51)
Doğu Anadolu	: Erzurum (64) ve Muş (50)
Güneyd. Anadolu	: Diyarbakır (68) ve Şanlıurfa (65)
TOPLAM	: 1520 Gelir Vergisi Mükellefi

Anket çalışmaları esnaf (624), sanayici (198), serbest meslek erbabı (180), memur (185), işçi (198) ve çiftçilerle (135) “kota örnekleme yöntemi” kullanılarak yürütülmüştür. Araştırmanın ilk adımı olarak, tarafımızdan geliştirilen anket formu Afyonkarahisar il merkezinde pilot olarak uygulanmıştır. Elde edilen veriler değerlendirilmek suretiyle anket metnine son şekli verilmiş ve Türkiye geneli uygulamasına başlanmıştır.

Anketin güvenilirlik analizi sonucu bulunan **Cronbach Alpha değeri 0,7907** olup, sosyal bilimler için yeterli düzeydedir. Araştırmanın en önemli kısıtlılığı ise, uluslararası karşılaştırmalara imkân vermemesidir. Benzer anket çalışmaları sosyal güvenlik primlerini vergi olarak niteleyen ve nitelemeyen diğer ülkelerde de yapıldığı takdirde, bu konuda karşılaştırma yapma ve literatür açısından genellemeler yapma şansı doğuracaktır.

Anket yürütülürken demografik dağılımların yeterliliklerini sağlamaya özen gösterilmiştir. Bu bağlamda mükellefiyet türü, cinsiyet, medeni durum, yaş grubu, mükellefiyet süresi, eğitim ve gelir seviyesi bakımından istatistiksel analizler yapmaya yetecek sayılara ulaşılmıştır. Elde edilen veriler STATA istatistik programına yüklenerek, çeşitli analizlere tabi tutulmuştur.

Anket kapsamında vergi mükelleflerine yöneltilen “*Ödediğim sosyal güvenlik primleri (SGK primi) bir tür vergidir*” sorusunun frekans dağılımları aşağıda Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Sosyal Güvenlik Primlerine Bakış-Frekans Dağılımları

Seçenek	Frekans	%	Kümülatif %
Kesinlikle Katılıyorum (1)	264	17,4	17,4
Katılıyorum (2)	321	21,1	38,5
Kısmen Katılıyorum – Kısmen Katılmıyorum (3)	173	11,4	49,9
Katılmıyorum (4)	423	27,8	77,7
Kesinlikle Katılmıyorum (5)	339	22,3	100,0
TOPLAM	1520	100,0	

Tablo 1’deki bulgular eşliğinde Türkiye’de sosyal güvenlik primlerini ankete katılan mükelleflerin %38,5’i vergi olarak kabul ederken; %50,1’i vergi olarak kabul etmediklerini ifade etmiştir. Bu konudaki kararsız mükelleflerin dağıtımını yapıldığında ise mükelleflerin %44,2’sinin ödedikleri sosyal güvenlik primlerini vergi olarak kabul ettiği; % 55,8’inin ise ödedikleri sosyal güvenlik primlerini vergi olarak kabul etmediği görülmektedir.

Ödenen sosyal güvenlik primlerinin vergi olarak kabul edilmemesi, karşılık olarak elde edilen faydanın hissedilir ve bilinir olması gibi nedenlerden kaynaklanabilir. Sosyal güvenlik primlerinin vergi olarak kabul edilmesi ise vergi gibi kaynakta kesilmesine bağlı olabileceği gibi, sosyal güvenlik sisteminden beklenen faydanın yeterince hissedilir olmamasına da bağlı olabilir. Sosyal güvenlik primlerinin vergi olarak kabul edilmesi/edilmemesi tercihlerinde etkili olan temel faktörleri belirlemek üzere bir dizi regresyon analizi yapılmıştır. Aşağıda, regresyon analizi ve elde edilen bulgular irdelenecektir.

2.2. Sosyal Güvenlik Primlerinin Vergi Olarak Algılanmasına/Algılanmamasına Etki Eden Faktörler

Sosyal güvenlik primlerinin vergi olarak kabul edilmesi/edilmemesi bağımlı değişken olmak üzere, bu algıyı etkileyen faktörler Ordered Probit regresyon analizi ile aşağıda Tablo 2’de gösterilmiştir.

**Tablo 2: Sosyal Güvenlik Primleri Algısını Etkileyen Faktörler
(Ordered Probit Regresyon Analizi Sonuçları)**

Değişkenler	Katsayı	Z-İst.	Marj.	St. Sapma
Demografik Faktörler				
Genç	0.414***	4.67	0.017	0.0887
Erkek	-0.192**	-2.15	-0.008	-0.0895
Evli	-0.090	-1.21	-0.004	-0.0745
Esnaf	0.058	1.32	0.004	0.1199
Mükellefiyet Süresi	0.010	0.44	0.001	0.0228
Ekonomik Faktörler				
Gelir	-0.012	-0.38	-0.001	-0.0272
Kamu Harcamaları	0.194**	2.17	0.008	0.0294
Sübjektif Vergi Yüğü	-0.188**	-2.06	-0.007	-0.0426
Teknik - İdari Faktörler				
Vergi Oranları	-0.034	1.06	0.002	0.0319
Yolsuzluk Algısı	-0.147***	-3.31	-0.014	-0.0144
Vergi Cezaları	-0.140*	-1.69	-0.005	-0.0234
Vergi Adaleti	0.022	0.92	0.002	0.0241
Sosyal ve Kültürel Faktörler				
Eğitim	-0.132***	-4.88	-0.018	0.0272
Vergi Bilinci	-0.018	-0.33	-0.001	-0.0260
Dini İnançlara Bağlılık	-0.123***	-3.40	-0.015	-0.0151
REGIONAL FIXED EFFECTS		EVET		
Observations	1520			
Prob. (χ^2)	0.0000			
R ²	0.2606			

NOT: Bağımlı Değişken: Katlanılabilir Vergi Yüğü.

Referans Gruplar: Orta yaş üstü, Yaşlı, Bayan, Bekâr, Serbest Meslek, Sanayici, Çiftçi, İşçi.

Anamlılık Düzeyleri: * 0.05 < P < 0.10, ** 0.01 < P < 0.05, *** P < 0.01, Marj.: Marjinal Etki.

Sosyal güvenlik primlerinin vergi olarak kabul edilmesi/edilmemesine etki eden faktörler demografik, ekonomik-mali, teknik-idari ve sosyo-kültürel faktörler şeklinde gruplandırılarak incelenmiştir. Modelin ki kare değerlerinin 0,0000 olması, istatistiksel olarak anlamlı bir model olduğunu göstermektedir. R² değeri, modelde kullanılan bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama oranını göstermektedir ve 0,2606 değeri istatistiksel olarak yeterlilik şartını taşımaktadır. Model açısından sağlamlık (robustness) testleri ve ayrıca regresyon analizini müteakiben marjinal etki analizleri yapılmış, böylece her bir faktörün modele marjinal etkisi ortaya konmuştur. Aşağıda her bir değişkenin sosyal güvenlik primlerinin vergi olarak kabul edilip - edilmemesindeki etkisi, regresyon sonuçlarına göre yorumlanmıştır.

2.2.1. Demografik Faktörler

Demografik değişken olarak yaş, cinsiyet, medeni durum, meslek türü ve mükellefiyet süresi değişkenleri kullanılmıştır. Bu değişkenler ile sosyal güvenlik primlerinin vergi olarak algılanması/algılanmaması arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki sadece yaş ve cinsiyet bakımından tespit edilmiştir. Diğer demografik değişkenler arasında sosyal güvenlik primlerini vergi olarak kabul etmek veya etmemek bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Regresyon analizi sonuçlarına göre, genç mükellefler istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlı bir şekilde sosyal güvenlik primlerini vergi olarak kabul etmemektedir. Gençlerin sosyal güvenlik primlerini vergi olarak kabul etmemesinin en önemli sebebi, vergilerle ilgili olarak sahip oldukları olumsuz algı olabileceği gibi, eğitim seviyelerine de bağlı olabilir. Erkek mükellefler ise, ödedikleri sosyal güvenlik primlerinin bir tür vergi olduğunu kabul etmektedir (%5 düzeyinde).

2.2.2. Ekonomik Faktörler

Regresyon analizinde modele ekonomik değişken olarak gelir, kamu harcamaları ve sübjektif vergi yüğü eklenmiştir. Mükelleflerin gelir düzeyi ile sosyal güvenlik primlerine bakış açıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Regresyon analizi sonuçlarına göre kamu harcamaları algısı ile sosyal güvenlik primleri algısı arasında istatistiksel olarak %5 düzeyinde anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki söz konusudur. Araştırma kapsamında ankete katılanlara "Kamu harcamaları tercihlerime uygun olarak yapılmaktadır (Ort.: 3,238)" ifadesine katılım düzeyleri sorulmuş ve 5'li likert ölçeğine göre (1- kesinlikle katılmıyorum; 2- katılmıyorum; 3- kısmen katılıyorum, kısmen katılmıyorum; 4- katılıyorum; 5- kesinlikle

katılıyorum) katılım düzeylerini belirtmeleri istenmiştir. Bu ifadeye orta düzey bir katılım söz konusudur. Pozitif yöndeki ilişki, kamu harcamaları algısındaki pozitif artışın sosyal güvenlik primlerinin vergi olarak algılanmamasına neden olduğuna işaret etmektedir. Diğer bir ifadeyle mükellefler, vergi ve vergi benzeri ödemeleri ile yararlandıkları kamu hizmetleri arasında pozitif bir bağ kurdukları, ödedikleri sosyal güvenlik primlerini de vergi olarak görmemektedirler.

Ekonomik değişkenlerden bir diğeri de subjektif vergi yüküdür⁴. Subjektif vergi yükü ile sosyal güvenlik primlerinin vergi olarak algılanması arasında ise %5 düzeyinde anlamlı, güçlü ve negatif bir ilişki bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, hissedilen vergi yükü arttıkça sosyal güvenlik primlerini vergi olarak algılama oranı da artış göstermektedir. Bu durum, ödenen sosyal güvenlik primlerinin yüksek hissedilen vergi yükünde bir paya sahip olabileceği yönünde ipuçları içermektedir.

2.2.3. Teknik – İdari Faktörler

Teknik – idari değişken olarak vergi oranları, yolsuzluk algısı, vergi cezaları ve vergi adaleti değişkenleri modele eklenmiştir. Vergi oranları ile ilgili olarak ankete katılanlara “*ülkemizde vergi oranları yüksektir*” ifadesine katılım düzeyleri sorulmuştur (1- kesinlikle katılmıyorum; 5- kesinlikle katılıyorum). Ankete katılan mükelleflerin yaklaşık %75’i bu ifadeye katıldığını ifade etmiştir. Vergi oranlarını yüksek bulanların, sosyal güvenlik primlerini vergi gibi algıladıkları beklenmekle beraber, regresyon sonuçlarına göre böyle bir ilişki söz konusu değildir.

Ülkemizdeki yolsuzluk düzeyini tespit etmek amacıyla ankete katılanlara “*Ülkemizde yolsuzluk düzeyi yüksektir*” ifadesine katılım düzeylerini 5’li likert ölçeğine göre (1- kesinlikle katılmıyorum; 5- kesinlikle katılıyorum) belirtmeleri istenmiştir. Bu ifadeye katılım ortanın biraz üzerinde bir seviyede olup, yolsuzluk algısı ile sosyal güvenlik primlerinin vergi olarak kabul edilmesi arasında istatistiksel olarak oldukça anlamlı ve negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre, ülkemizdeki yolsuzluk düzeyini yüksek bulanlar anlamlı bir şekilde sosyal güvenlik primlerini de vergi olarak kabul etmektedir.

Vergi adaleti algısı ile sosyal güvenlik primlerine dair algı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Diğer teknik – idari değişken olan vergi cezaları ile sosyal güvenlik primlerine dair algı arasında %10 düzeyinde zayıf ve negatif bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre vergi cezalarını yüksek bulan mükellefler sosyal güvenlik primlerini de vergi olarak kabul etmektedir. Bu durum, vergi cezaları nedeniyle subjektif vergi yükünün artabileceğine dair ipuçları içermektedir.

2.2.4. Sosyo – Kültürel Faktörler

Sosyo – kültürel faktör olarak eğitim, vergi bilinci ve dini inançlara bağlılık düzeyi modelde kullanılmıştır. Eğitim seviyesi ile sosyal güvenlik primlerine dair algı arasında istatistiksel olarak %1 düzeyinde oldukça anlamlı ve negatif bir ilişki bulunmuştur. Buna göre mükelleflerin eğitim seviyesi yükseldikçe önemli bir oranda sosyal güvenlik primleri vergi olarak kabul edilmektedir. Bu bulgu, vergiler ile kamu hizmetleri arasında kurulan bağ anlamı taşıyan mali bağlantının, eğitimle birlikte artabileceğine dair önemli bir veridir.

Diğer bir bağımsız değişken olan vergi bilincini ölçmek amacıyla ankete katılanlardan “*Vergiler, kamu harcamalarının karşılığı olarak alınmaktadır*” ifadesine katılım düzeylerini (1- kesinlikle katılmıyorum; 5- kesinlikle katılıyorum) belirtmeleri istenmiştir. Vergi bilinci yüksek kişilerin sosyal güvenlik primlerini vergi olarak kabul etmesi kadar, kabul etmemesi de beklenebilir sonuçlardır. Ancak, yapılan regresyon analizinde söz konusu iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç tespit edilememiştir.

Ankete katılanların dini inançlarına bağlılık düzeyini belirlemek amacıyla “*Yaşantımda dini kurallar önemlidir*” ifadesine katılım düzeylerini (1- kesinlikle katılmıyorum; 5- kesinlikle katılıyorum) belirtmeleri istenmiştir. Bu ifadeye katılım düzeyi oldukça yüksektir (Ort.: 4,218). Dini inançlara bağlılık ile sosyal güvenlik primlerine dair algı arasında %1 düzeyinde anlamlı ve negatif, oldukça

⁴ Subjektif vergi yükünü belirlemek amacıyla ankete katılanlara “*Size göre gelir veya servetinizin yüzde kaçını vergi olarak devlete ödüyorsunuz?(Ort.: %21,4)*” sorusuna katılım düzeyleri sorulmuştur.

güçlü bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre, mükelleflerin dini inançlarına bağlılık düzeyi attıkça, oldukça anlamlı bir şekilde sosyal güvenlik primlerini vergi olarak kabul ettikleri görülmektedir. Kuşkusuz böyle bir algıyı, vergiye yüklenen anlam ile birlikte değerlendirmek gerekir. Ancak böyle bir değerlendirme bu çalışmanın amacını aşan bir değerlendirme olduğundan, başka ampirik çalışmalara konu edilmelidir.

SONUÇ

Vergilerin fayda yaklaşımına göre alınması, toplumun mali bağlantı bilincini yükseltecek önemli bir yöntemdir. Ödediği verginin kendisine hizmet olarak geri döneceğini bilen ve buna inanan mükelleflerin vergiye karşı gönüllü uyumlarının artacağı beklenir. Günümüz modern vergi sistemleri içinde yer alan vergi türlerinin, çoğunlukla söz konusu fayda yaklaşımından ziyade ödeme gücüne göre alındığı dile getirilse de, özellikle ekonomik kalkınmasını tam anlamıyla tamamlayamamış ülkelerde mal ve hizmetlerin fiyatı içine dahil edilerek alınan dolaylı vergilerin tam anlamıyla ödeme gücüne göre alındığını iddia etmek pek mümkün değildir. Bu tür vergiler, tersine artan oranlı yapısıyla, gelir arttıkça gelir içindeki verginin payının azalması nedeniyle, gelir dağılımı açısından da adaleti bozucu (regresif) özelliklere sahip vergilerdir.

Kuşkusuz sağlam, istikrarlı ve yönetim maliyetleri düşük vergisel kaynaklara sahip olmak, bütün ülkelerin ortak hedeflerindedir. Bu amaçla, vergi mükelleflerinin vergisel ödevlerini gönüllü bir şekilde yerine getirmeleri istenir. Vergi mükelleflerinin vergisel ödevlerini yasadışı yollara başvurmaksızın, gönüllü ve katılımcı bir bakış açısıyla yerine getirmelerinde en önemli faktör ise, ödenen vergiler ile elde edilen kamusal fayda arasında kurulan ilişkidir. Mükellefler, kendilerine hizmet olarak geri döneceğinden emin olarak ödedikleri vergileri, tıpkı bir mal veya hizmetin fiyatı gibi algılarlar ve dolayısı ile ödedikleri vergilerden rahatsızlık duymazlar. Dahası, mükellefler bu tür mali ödevlerini kurallara uygun bir şekilde yerine getirdikleri için devletin vergi toplamak için katlandığı operasyonel (açık) maliyetleri de ciddi bir şekilde azalmış olur. Vergilerin operasyonel maliyetlerinin azalması ise, kısmen de olsa, devletin ihtiyaç duyduğu vergilerin azalmasına neden olacağı için ilerleyen dönemlerde mükelleflerin vergi yükünü azaltabilir.

Kamu hizmetlerinin önemli bir kısmı için kabul edilen faydanın bölünemezliği ve bundan dolayı fiyatlandırılmama durumu, vergi mükelleflerinin yararlandıkları kamusal hizmetleri tam anlamıyla hissedememesine neden olabileceği gibi, bu hizmetler için bire bir maliyete katlanma durumu olmadığından, bedavacılık sorununu da ortaya çıkarır. Dolayısı ile kamu hizmeti alma konusunda oldukça istekli olan bireylerin, bu hizmetlerin maliyetine katlanmak bakımından söz konusu isteklerinin aynı düzeyde olmayacağı, şeklindeki olumsuz durum ortaya çıkabilir.

Özellikle tam kamusal mal ve hizmetlerdeki bu durum, sosyal güvenlik hizmetleri için geçerli değildir. Sosyal güvenlik sistemi içinde yer alan bir bireyin aldığı sağlık hizmetleri, emeklilik garantisi ve malullük garantisi gibi sebeplerle, sosyal güvenlik şemsiyesi altında olduğunu düşünerek kendisini diğer insanlara göre daha rahat hissetmesi muhtemeldir. Böyle bir garanti ve doğurduğu rahatlık, bu güvenceyi sağlayan kurumun tahsil ettiği primleri ödemek bakımından mükelleflere vergilere karşı bakış açılarından farklı bir bakış açısı kazandırır. Karşılığını alacağını bilme hissi, ödenen primler bakımından bireyi çok fazla rahatsız etmeyecektir.

Bu çalışma, sosyal güvenlik primlerinin vergi olarak kabul edilip edilmediğini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Başta ABD olmak üzere, bazı ülkelerde sosyal güvenlik vergisi adı altında tahsil edilen sosyal güvenlik primlerinin, vergilemede fayda ilkesi kapsamında değerlendirildiğinde, vergi ödemek bakımından toplumsal uyumu artıracağı beklenebilir. Türkiye’de sosyal güvenlik primleri konusundaki algıyı tespit etmek amacıyla yaptığımız araştırmanın sonuçlarına göre, ankete katılan mükelleflerin yaklaşık % 38,5’i ödedikleri sosyal güvenlik primlerini bir tür vergi olarak kabul ettiklerini ifade ederken; %50,1’i bu tür ödemeleri vergi olarak görmediklerini ifade etmişlerdir.

Araştırma sonuçlarına göre Türkiye’de mükelleflerin vergi bilinç düzeyleri ve vergiler ile kamu hizmetleri arasındaki bağ anlamına gelen mali bağlantı kurma eğilimleri yüksektir. Bu durum, ödenen sosyal güvenlik primleri ile vergileri birbirinden ayırma eğilimini de artırmaktadır. Özellikle, vergisi ve sosyal güvenlik primleri kaynakta kesilen mükelleflerin (memur ve işçiler gibi) ödedikleri vergi ve

sosyal güvenlik primlerini tam anlamıyla birbirinden ayıramayarak, her ikisini de bir tür vergi gibi kabul etmeleri beklenir. Ancak, yapılan regresyon analizlerinde böyle bir durum (istatistiksel olarak anlamlı bir fark) tespit edilememiştir.

Bununla birlikte, eğitim düzeyi bakımından yukarıda bahsedilen ilişkinin var olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyi yüksek olan mükellefler, ödedikleri sosyal güvenlik primlerinin de bir tür vergi olduğunu ifade etmişlerdir. Bu algının sebebi, gerek vergiler ve gerekse sosyal güvenlik primlerinin karşılığında elde edilen kamusal hizmetler konusundaki farkındalık düzeyi olabileceği gibi; her iki yükümlülüğün de yasal cebir altında alınması ve bu durumun eğitim düzeyi yüksek bireyler tarafından daha iyi bilinmesi de olabilir.

Böyle bir çalışmaya başlarken kuşkusuz, “sosyal güvenlik primleri vergi olarak algılanmalı mı yoksa algılanmamalı mı?” sorusu akla gelecektir. Ancak, çalışmanın amacı böyle bir değer yargısından ziyade, öncelikle durum tespiti yapmaktır. Böyle bir tespit yapılmadan söz konusu değer yargılarını tartışmak anlamsız olacaktır. Araştırma sonuçları, ülkemizde vergi mükellefi olan ve aynı zamanda sosyal güvenlik şemsiyesi altında yer alan bireylerin yarıdan fazlasının sosyal güvenlik primlerini vergi gibi görmediklerini ortaya koymaktadır. Bu bulgu, fayda ilkesinin vergileme bakımından mükellefler nezdinde pek kabul görmediğine işaret etmektedir. Diğer taraftan, ülkemizde mükelleflerin hissettiği vergi yükü olan subjektif vergi yükünün, ödenen sosyal güvenlik primlerinden etkilenme düzeyi de ayrı bir merak konusudur⁵. Yaptığımız regresyon analizleri, vergi yüklerini yüksek bulan mükelleflerin sosyal güvenlik primlerini de vergi olarak kabul ettiklerini göstermektedir.

Anayasal düzeyde düzenlenmiş olan “kamu giderlerini karşılamak üzere vergi ödeme” normunun mükellefler tarafından da tam anlamıyla benimsenmesi gerekir. Çünkü kamusal hizmetlerin mükelleflerin tercihlerine uyumu ile vergiye gönüllü uyum arasında doğrudan bir ilişki mevcuttur⁶. Bu bağlamda vergilemede fayda ilkesinin toplumsal vergi bilincini pozitif yönde geliştirmek için kullanılması mümkündür. Söz konusu amaca yönelik olarak, sosyal güvenlik primlerinin isminin, “sosyal güvenlik vergisi” olarak değiştirilmesi düşünülebilir.

⁵ Türkiye’de subjektif vergi yükü konusunda bkz.: Demir (2013).

⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: Torgler vd. (2008).

KAYNAKÇA

- Buchanan, J. (1993). The political efficiency of general taxation, *National Tax Journal*, 46(4): 401-411.
- Demir, İ.C. (2013). Türkiye’de Vergi Yüğü (Objektif ve Sübjektif Yönleriyle), Bursa: Dora Yayıncılık.
- Demircan, E.S. (2003), Vergilendirmenin ekonomik büyüme ve kalkınmaya etkisi, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21 (Temmuz-Aralık), 97-116.
- Devrim, F. (1998). Kamu Maliyesine Giriş, 3. Baskı, İzmir: Kendi Basım (Anadolu Matbaacılık).
- Gümüş, E. (2010). Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi: Mevcut Durum, Sorunlar ve Öneriler, SETAV Raporu, Sayı: 24.
- ILO, 102 sayılı sözleşme (1952). <http://www.ilo.org/public/english/protection/seccoc/areas/legal/conv102.htm> (Erişim: 02.11.2016).
- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948). <http://www.un.org/en/documents/udhr> (Erişim: 02.11.2016).
- Musgrave, R. A. ve Musgrave, P. (1989). Public Finance in Theory and Practice, New York: Mcgrow Hill Book Company.
- Sağbaş, İ. (2013). Vergi Teorisi, Ankara: Kalkan Matbaacılık.
- Torgler, B., Demir, İ.C., Macintyre, A. ve Schaffner, M. (2008). Causes and consequences of tax morale: An empirical investigation, *Economic Analysis and Policy*, 38/2: 313-339.
- Turhan, S. (1993). Vergi Teorisi ve Politikası, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Yereli, A.B. ve Ata, A.Y. (2011). Vergi adaletine ulaşma yöntemleri çerçevesinde fayda ilkesinin teorik açıdan değerlendirilmesi, *Maliye Dergisi*, Sayı: 161, 21-32.